

УДК 94 (477)

ПОЛІТИКА УМИРОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ

Роман Пуйда

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Україна, 76019 м. Івано-Франківськ, вул. Карпатська, 15

e-mail: puyda@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6759-5657>

Парламентська праця для українських депутатів у новому парламенті Другої Речі Посполитої розпочалася із критики пацифікації. На початку січня 1931 р. проблема порушувалася українськими послами на бюджетній комісії під час розгляду бюджету міністерства внутрішніх справ [11, с. 2]. Зокрема, 20 січня 1931 р. Український сеймовий клуб домагався «перевірки урядом берестейських подій та покарання винуватців». Одним із найактивніших захисників ув'язнених був С. Біляк, інтерпеляції якого українська преса називала «покликом у пустині» Посол УНДО наголошував, що відсутні підстави подальшого утримання арештованих політв'язнів.

С. Біляк зауважив, що «не може до цілої низки фактів знуцання над берестейськими в'язнями додати нових даних, бо українські берестейські в'язні, а саме б послы Целевич, Палїв, Ліщинський і Вислоцький дальше остаються в тюрмах». У результаті тривала промова українського парламентаря завершилася голосуванням. Інтерпеляція отримала 12 голосів «за» і 17 – «проти» і «в той спосіб українське внесення впало, аналогічно, як внесення Народового клубу» [7, с. 4].

24 січня 1931 р. на засіданні бюджетної комісії Д. Ладика та О. Яворський вкотре наголосили на потребі детального розслідування фактів зловживання польської влади, однак голова комісії не дав змоги завершити промову. У відповідь українські депутати вперше у 1931 р. демонстративно покинули засідання комісії. Безрезультатною виявилася промова М. Галушинського, присвячена пацифікації на засіданні адміністративної комісії польського парламенту. У результаті тривала промова українського парламентаря завершилася голосуванням. Інтерпеляція отримала 12 голосів «за» і 17 – «проти» і «в той спосіб українське внесення впало, аналогічно, як внесення Народового клубу» [10, арк. 20].

3. Стронський від імені проурядової більшості на засіданні сейму заважив, що «прийн-

яття внесення було б моральною сатисфакцією для саботажників». Відповідаючи на закиди послів М. Матчака й О. Луцького, які звинувачували польську владу у проведенні пацифікації, міністр внутрішніх справ ген. Складовський зауважив: «Стверджую як представник уряду, що уряд стоїть на становищі безоглядної рівності громадян в Польщі без різниці віросповідань і національностей...» [9, с. 2].

Водночас «Газета Польська» відзначала, що «Український клуб хоче зробити зі справи пацифікації Східної Галичини власне видання комедії п. н. «Вовки в овечій шкурі», відіграної актуально польською опозицією. Український клуб є повний надії на успіх своєї акції». 31 січня 1931 р. парламентський оглядач «Діла» із сумом констатував: «Як-не-як, а пацифікацію і Берестя на парламентарному варшавському терені вже затоплено. Виринуть вони ще у вівторок на пленарному засіданні сенату, але це буде вже т. м. епільог, який певне вже не викличе більше зацікавлення ані статочних пп. сенаторів ані публіки...» [4, с. 1].

Небажання польської влади шукати шляхів порозуміння на парламентарському терені призвело до адекватної відповіді УПР – українські депутати та сенатори висловили намір голосувати проти бюджету на 1931 р., про що повідомив депутатів сейму О. Луцький. «Ми і на будуче будемо в парламентарі пробувати здобути легальні підстави для кращого життя нашого народу», – констатував парламентарій [6, с. 1-2]. Ідентичну думку озвучив на засіданні сейму 5 лютого 1931 р. В. Загайкевич, який заявив: «Серед повені заперечень, насмішок і пристрасних атак чуємо інколи, як ось і нині з уст п. міністра внутрішніх справ, милозвучні слова про рівноправність всіх національностей у Польщі. Ці слова не мають для нас жадної вартости, бо є лише пустою формою, за якою криється гірка правда терпіння українського народу. Тому будемо голосувати проти бюджету» [5, с. 124].

Члени УПР висловили сумнів у можливості

впливу на збільшення видатків для українського населення у всіх сферах суспільно-політичного життя. Вся критика, всі найбільш річеві зауваги та застереження опозиції взагалі й української зокрема, – відзначали парламентарії, – не матимуть на характер і числа найближчого польського бюджету найменшого впливу.

УПР вносила численні поправки до проекту бюджету на «примітивні культурно-господарські українські цілі», проте вони залишилися не врахованими польською стороною. Справді, під час обговорення бюджету, більшість прийняла тільки одну поправку УПР, у якій йшлося про необхідність уряду взяти під свою опіку «потреби українських і білоруських суспільних організацій».

У поправці зокрема зазначалося: «Сойм взиває уряд, щоби при виконванні бюджету держави на 1931/32 рр. та передовсім бюджетів міністерств освіти й віросповідань, хліборобства, праці й суспільної опіки та внутрішніх справ, у відділах та параграфах, які відносяться до підтримування позашкільної освіти, фізичного виховання, приватного загальноосвітнього і професійного шкільництва, наукових установ, опіки над мистецтвом, підтримування дрібного хліборобства, хліборобського досвідництва, піднесення рільничої торгівлі, опіки над емігрантами, молоддю і дітьми, над воєнними інвалідами, суспільної самопомочі, боротьби з недугами і т.п. – щоби справедливо взяв під увагу також потреби українських і білоруських суспільних організацій». Дописувачі часопису «Діло» красномовно називали цю поправку «платонічно-риторичною», ні до нічого не зобов'язуючою.

3 березня 1931 р. ББСУ подав черговий проект зміни конституції. Від імені УПР Є. Олесницький заявив, що «завданням українських послів не є боронити теперішньої конституції». Український парламентарій зауважив, що «супроти українського народу конституції тієї не лише не виконували, а діяли зовсім суперечно з конституцією». Після ухвалення проекту основоположного державного документу «Польща зійшла би з демократичного шляху, який, слава Богу, є ще в Зах. Європі основою устрою, – йдеться у доповіді, – З тих причин мусимо зайняти негативне становище до нового проекту» [8, с. 4].

Усвідомлюючи патову ситуацію, що склалася у парламенті Польщі, громадськість провочувала обидві сторони до початку переговорів. У пресі дедалі частіше почали з'являтися статті про можливу «польсько-українську угоду».

Тоді ж працівники відділу національностей МВС пропонували владі здійснити низку заходів, які сприяли б покращенню польсько-українських взаємин. Окремі з них (зокрема, підтримка роботи українських кооперативів) знайшли відображення у програмі покращення стосунків з українцями Галичини, що ухвалена кабінетом міністрів Другої Речі Посполитої наприкінці літа 1931 р.

13 березня 1931 р. ЦК УНДО оприлюднило заяву з метою «положити край фантастичним сплетням». Секретаріат УНДО підтвердив, що уповноважив членів УПР провести переговори з польським урядом, однак відбулася тільки одна безрезультативна розмова. Більше того, УПР «ніяких подрібно сконцентрованих пропозицій зі свого боку не зголосила». Ініціатива розмов, відзначали представники ББСУ, виходила від УПР, які звернулися до послів ББСУ з деякими пропозиціями, які й були обговорювані між ними і членами президії ББ.

Секретаріат УНДО констатував: «Центральний Комітет фактично уповноважив Українську Парляментарну Репрезентацію вступити в розмови з відповідними чинниками в справі відшкодування для українського населення; досі відбулася на підставі цього уповноваження одна інформаційна розмова делегатів УПР, в якій дійсно з польського боку порушено Українською Парляментарною Репрезентацією заяви лояльності з парламентарної трибуни і відкликання петиції з Ліги Націй у справі т. зв. пацифікації; делегати Української Парляментарної Репрезентації не мали повновласти говорити на такій платформі і тому неправдиво є, немов би вони дали вже свою згоду на які не будь польські домагання; Українська Парляментарна Репрезентація ніяких подрібно сконцентрованих пропозицій зі свого боку не зголосила».

Однак заява ЦК УНДО не поклала край чуткам. У статті «Rzecz Polska» «Уряд і українці», відзначалося: «Український клуб шукав від довшого часу контакту з міродайними колами для навязання розмов у справі польсько-українського порозуміння... Минулого тижня відбулася конференція між представниками Українського клубу послами Загайкевичем, Луцьким і Галушинським, а також представниками клубу ББ в особах послів Єнджевича і Голувка на тему устійнення польсько-українських взаємин...». Журналісти «Діло» не могли повірити в можливість переговорів двох сторін на ґрунті ідеї автономії Східної Галичини. «Подумайте скільки в цьому понятті змісту, скільки в ньому історичного трагізму, скі-

льки болю і скільки накінець іронії долі», – йдеться у повідомленні часопису [3, с. 173].

20 березня 1931 р. депутат Т. Голувко опублікував чергову статтю у «Gazeti Polski», що поклала край тривалим розмовам. У ній польський депутат визнав, що переговори справді проводилися, однак завершилися безрезультатно, оскільки на вимогу української сторони звільнити політичних арештованих і відкрити українські гімназії, поляки висунули не менш принципову – забрати із Ліги Націй звернення про погроми українського населення під час проведення пацифікації.

Українське громадянство має перед собою дві альтернативи: або постійної у тій чи іншій формі боротьби з польською державою на тій території, або згоди, яка вийшла би зі свідомості, що нема ні одного поляка, який не вважав би Східної Галичини інтегральною частиною Польської держави. Отже, констатуємо, що в інших суспільно-політичних умовах українське суспільство із розумінням поставилося до польсько-українських переговорів. Проте пацифікація, арешти провідних українських діячів, утиски у національно-культурній сфері звели можливість досягнення компромісу до мінімуму.

На парламентську діяльність УПР впливала світова економічна криза, яка не минула Польську державу. Наприкінці червня 1931 р. депутати від ББСУ запропонували скликати надзвичайну сесію сейму, зважаючи на важкий економічний стан держави та необхідність внесення змін до державного бюджету, проте ця ініціатива не знайшла прихильників серед інших парламентських клубів, зокрема УПР. На початку вересня 1931 р. Варшавою вкотре «кружляли чутки» про дострокове скликання вищого законодавчого органу країни. Зважаючи на економічну кризу, у новій суспільно-політичній ситуації перед УПР вимальовувалися не надто оптимістичні перспективи: фінансові видатки на національно-культурні потреби українців Східної Галичини передбачалося звести до мінімуму.

3 жовтня 1931 р. ЦК УНДО, після звільнення з ув'язнення Д. Левицького, затвердив нову президію УПР: головою обраний Д. Левицький, заступниками – О. Луцький і В. Загайкевич, секретарем залишився Д. Великанович. А. Горбачевський перезатверджений головою сенатського клубу УПР. Зміна керівного складу УПР не вплинула на тактику українських депутатів і senatorів у вищому законодавчому органі країни. Однак, перебування в опозиції за умови сильної монолітної вертикалі влади

було, за влучним висловлюванням парламентського оглядача «Діла», нічим іншим як «кивком пальця у чоботі». «Опозиційні маневри, – йдеться у статті «Господарська криза й атмосфера політики», – позбавлені розмаху й темпераменту, і не видно в них тої сили, яку мають завсіди ті, що відчувають за собою маси» [2, с. 1].

Початок роботи осінньої каденції парламенту викликав неабияке зацікавлення широкої громадськості. «Хоча відомо було згори, що не почнеться ця нова бюджетна сесія ніякими «сензаціями», – зауважували кореспонденти українських часописів, – проте заповнилась ущерть галерія для посторонньої публіки, а в пресовій ложі появилось чимало представників варшавської і позаваршавської преси...». 28 вересня 1931 р. оголошено порядок денний першого засідання сейму. Передбачалося обрати двох віце-маршалів, а також внести поправки до низки урядових законопроектів. 14 жовтня того ж року відбулося перше у цій сесії засідання сенату.

Інкони представники УПР намагалися внести корективи в ухвалення окремих нормативно-правових актів, проте їх зусилля, здебільшого, зводилися до демагогічних звинувачень на адресу влади. 7 жовтня 1931 р. до низки комісій сейму надійшли урядові законопроекти, які передбачали суттєве збільшення податкового навантаження на населення. Додаткові сто мільйонів злотих до державної казни уряд намагався знайти шляхом запровадження т. зв. «кризового податку», а також додатковим оподаткуванням виробництва спиртних напоїв. З. Пеленський відзначав, що «в часі кризи не можна рятувати державного скарбу новими податками, бо це доведе хіба до збільшення господарської кризи. Навпаки, треба зменшувати податки, коли дійсно хочеться рятувати населення від нужди...» [1, с. 102]. Незважаючи на заперечення опозиції, законопроекти були прийняті, навіть попри те, що апарат парламенту подавав їх на розгляд послів із значним запізненням.

13 жовтня 1931 р. «Діло» помістило редакційну статтю, яка влучно охарактеризувала розстановку сил у польському парламенті, а також завдання УПР. У ній відзначалося: «Всі поголоски, версії і надії на зміну відносин у нинішньому соймі з відкриттям нової бюджетової сесії – брутально перекреслила існуюча дійсність. Ситема полягає на безкритичному і сліпому послухові соймової більшості, якою є двісті кількадесять послів ББ...» [12, с. 1].

«Діло» водночас оправдовувало українсь-

ких депутатів і сенаторів: «Українська Парляментарна Репрезентація є у тій кращій й основно іншій ситуації, ніж клуби опозиції, що українці не причасні ані до передтравневих відносин у Польщі ані до причин і самого ходу та дальшого розвитку травневого перевороту. Не брали й не беруть відповідальности за долю польського парламентаризму і стояли та стоять осторонь формування системи правління... Але залишаються українські послы й сенатори у польському парламенті, щоби таки скрізь де треба, зазначувати становище українського населення. Практичного значіння воно не має ніякого, але воно потрібне для історії».

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Chojnowski A. *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921-1939*. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1979.

- 251 s.
2. Господарська криза й атмосфера політики // Діло. 1931. 4 жовтня. С. 1.
  3. Кедрин І. Вражіння і рефлексії // Діло. 1931. 31 січня. С. 1.
  4. Кедрин І. Життя – події – люди: спомини і коментарі. Нью-Йорк: Видавничка кооператива «Червона Калина», 1976. 724 с.
  5. Комар В. «Українське питання» в політиці урядів Польщі (1926-1939 рр.) // Український історичний журнал. 2001. № 5 (440): вересень-жовтень. С. 120-128.
  6. На парламентарній арені // Діло. 1931. 13 січня. С. 1-2.
  7. Правничка комісія // Діло. 1931. 24 січня. С. 4.
  8. Соєм про пацифікацію // Діло. 1931. 28 січня. С. 2.
  9. Справа зміни конституції // Діло. 1931. 5 березня. С. 4.
  10. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф.392 «Українська парламентська репрезентація в польському сеймі і сенаті, м. Варшава. 1903-1938 рр.». Оп.1. Спр.17 «Матеріали про пацифікацію на території Східної Галичини, внесені українськими послами для розгляду на засіданнях сенату, 1930-1931 рр.». 239 арк.
  11. Що сказав ген. Скадовський // Діло. 1931. 14 січня. С. 2.

Пуйда Роман *Політика умиротворення Українського національно-демократичного об'єднання*

У статті висвітлюються суспільно-політичні умови українського суспільства, яке із розумінням поставилося до польсько-українських переговорів. Однак пацифікація, арешти провідних українських діячів, утиски у національно-культурній сфері звели можливість досягнення компромісу до мінімуму.

Ключові слова: Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО), парламент, праця, пацифікація, українська парламентська репрезентація

Пуйда Роман *Політика умиротворення Украинского национально-демократического объединения*

В статье освещаются общественно-политические условия украинского общества, которое с пониманием отнеслось к польско-украинским переговорам. Однако пацификация, аресты ведущих украинских деятелей, притеснения в национально-культурной сфере возвели возможность достижения компромисса к минимуму.

Ключевые слова: Украинское национально-демократическое объединение (УНДО), парламент, труд, пацификация, украинская парламентская репрезентация

Puyda Roman *Politics Conciliation Ukrainian National-Democratic Association*

Different types and forms of political opposition are distinguished in political practice. These classifications are based on the following factors: 1) the authority system: loyal or disloyal; 2) the place of action: parliamentary or extra parliamentary; 3) the place in spectrum of political forces: left, right, central; 4) the manner of action: legal, illegal, situational; 5) the nature: democratic (constructive), undemocratic (fundamental, revolutionary).

By using a policy of 'normalization', criticizing official policy of the government and taking part in the law making process, the UNDO was trying to achieve fundamental concessions from the government, to adjust its national-cultural policy, to limit abuses. In general party became the main channel of expressing dissatisfaction of Ukrainians with existing situation. Unfortunately, the Polish government didn't have civilized rules of relations with the opposition which was manifested in frequent changes of constitution and electoral law.

That laws mentioned above are not absolute, they define only the basic trends of influence of the electoral regime on the parties' system, and of course exceptions are predicted too. In immature democracies with fragile party system and limited influence of political parties on the election process these patterns have only partial reflection.

Therefore, in modern science the effectiveness of any study depends on choosing the appropriate methodology. Political scientists suggest that 100 year investigation of the theory of political parties was the result of the existence of significant number of political parties' types.

Keywords: Ukrainian national-democratic association (UNDO), parliament, labor, pacification, Ukrainian parliamentary representation